

Autor: Helmut Schelsky

Cílem politické strategie levicových radikálů je „odstranit systém“. Tento strategický cíl je pro jejich politickou jednotnost mnohem rozhodnější než shoda v tom, jak by se měl uspořádat systém nový, který bude třeba po úspěšně „odstraněném systému“ nastolit. Protože je sjednocuje tato strategie revolučního díla, zůstávají organizační rozdíly, rozkoly či ideologické střety vedlejší. V tomto smyslu sahá strategická jednota „levicového radikalismu“ od Německé komunistické strany a její universitní odnože „Spartakus“ přes nejrůznější anarchistické skupiny až po vedení Mladých socialistů (Jungsozialisten – „Jusos“) a podstatné části Mladých demokratů (Jungdemokraten – „Judos“); o tom, že je k nim třeba připočíst i značnou část západoněmeckých novinářů a mladších teologů obou konfesí, většinu mluvčích vysokoškolských studentů a asistentů, právě tak jako důležité skupiny mladších učitelů, ačkoli je s levicovými organizacemi nepojí žádné organizační vazby, lze těžko pochybovat.

„Odstranit systém“, tento strategicko-revoluční cíl, znamená především zrušit a vyměnit společné politické prvky a znaky západní demokracie, její ústavněprávní základy a pluralistické rozdělení mocenských pozic; za tím se skrývá záměr zrušit základní politicko-sociální vzory a z nich vyrůstající životní vzorce společensky nosných skupin ve Spolkové republice (a v západním světě vůbec) tím, že se odstraní jejich hodnotová a ideologická politicko-sociální základna. Jednota této strategie vyrůstá z vágního „revolučního smýšlení“ všech zúčastněných, kteří, jsou-li vůbec organizačně vedeni, nacházejí své velení stále víc v prostředí ultralevice a jejích kádru spojených s organizacemi východního bloku. Nakolik je subjektivní smýšlení toho kterého jednotlivce utvářeno humanitně-osvícenskými ideály a upřímným přesvědčením, anebo představuje pouhé slovní, či dokonce demagogicko-taktické mimikry, je ostatně pro strategii „odstranění systému“ vcelku lhostejné, protože záleží jen na účinku, jakým demonstrace takového smýšlení působí na protivníka. Nejúčinněji na „nepřítele“ očividně působí směsice idealistického přesvědčení a demagogické frazeologie, protože nedostatek „přesvědčených“ a tudíž přesvědčivých idealistů by u protivníka i soupučníků věrohodnost těchto cílů zpochybnil. Převaha „pachatelů z přesvědčení“ ve vlastních řadách by ovšem opakovaně vedla k anarchistickému nepořádku a nedisciplinovanosti v politické strategii.

Pokud jde o změnu sociálních a politických základů potíraného společenského řádu, je tato strategie zcela „revoluční“, i když ve vědomě negativisticky vymezeném smyslu pojmu „revoluce“. „Systém“ se má odstranit převodem rozhodujících mocenských prostředků do jiných, tj. vlastních rukou. Personálně obměnit mocenské skupiny uchvácením nástrojů moci, to je už dávno základní strategie každé revoluce, která zde za změněných podmínek znovu probíhá. Velká šance této revoluční strategie levicových radikálů tkví v tom, že v moderní industriálně-byrokratické společnosti západního typu odhadují a určují mocenské prostředky mnohem realističtěji než sami její vládcí či obránci. Revoluce, které se zaměřují na domnělý znak moderního státu, totiž na monopol moci, které trvají na odporu proti vojsku a policii, jež je třeba přemoci, jsou právě tak zastaralé jako strategie státního převratu, který chtěl – podle receptů Trockého a ve fašistickém pojetí Malaparteho – ovládnout a obsadit technická centra moci. Současná společnost a stát, který jí odpovídá, jsou komplexnější a zajišťované řadou institucí, takže revoluční strategie, která operuje zevnitř a nemůže doufat ve vnější převrat,

se už musí vydat na „dlouhý pochod institucemi“, jak to výstižně formuloval Rudi Dutschke. „Táhnout na Řím“ se už nedá; revoluce dnes přichází po špičkách.

Než tuto strategii v institucích vysvětlíme, vymeze krátce z jejího pohledu protivníka: je to abstraktně „systém“, zosobněný „vládnoucí vrstvou“, „establishmentem“. Snad žádný jiný revoluční záměr necharakterizoval nepřítele či protivníka tak ideologicky nedbalým difamujícím pojmem. Označit prostě všechny „authority“ ve všech institucích za establishment či „vládnoucí vrstvu“, bez ohledu na to, jak demokraticky legitimní je jejich právo na vedoucí místo a jaké politicko-sociální úkoly a názory hájí a představují, znamená vytvořit výtečný předpoklad pro požadavek, aby byla celá tato skupina osob vyměněna či „zbavena moci“. Čistě polemicko-strategická funkce tohoto pojmu a jeho politická obsahová prázdnota dovolují, aby se používal stejně tak na politiky, jako jsou Kiesinger, Barzel, Strauß a Schiller, Leber či Helmut Schmidt (politikové různých politických stran zcela odlišného názorového zaměření – pozn. red.). na odborové předáky právě tak jako na podnikatele či bankéře, na primátora Vogela právě tak jako na kardinála Döpfnera, a přirozeně obsáhne univerzitní profesory stejně tak jako soudce či důstojníky spolkové armády. Díky takovému univerzálnímu skupinovému označení lze také tuto revoluční strategii zároveň realizovat jako kolektivní generační výměnu, díky níž nebudou muset jednotlivé mladší osoby pracně a pomalu stoupat, jako kdyby se integrovaly do „systému“. Zmíněná strategie tím získává významný psychologický pohon. Tato agresivní generační mentalita a obsahově prázdná, sociologicko-skupinová abstraktnost, s níž se vymezuje pojem „nepřítele“, zastírají především soupeřníkům, že po vítězné strategii může následovat jen nový „systém“ a s ním authority i establishment nové generace „vládnoucí vrstvy“.

A jak tedy strategie tohoto „dlouhého pochodu institucemi“ vypadá? Abychom ji poznali, musíme typologicky rozlišit několik skupin institucí, proti nimž se postupuje s rozdílnou strategií a s rozdílnými strategickými a taktickými zbraněmi. Celkově pro tuto strategii platí, že základní morální a politické hodnoty a reakce těchto institucí degraduje na prostředky mocenského boje a základy jednotlivých institucí tak podryvá pomocí jejich vlastních hodnot a přesvědčení.

Západní „kulturní revoluce“

První skupinu institucí, na něž se revoluční strategie „odstranění systému“ vztahuje, označujeme my sociologové jako instituce „socializační“ a „komunikační“; pod tímto pojmem se myslí na jedné straně všechna výchovná a vzdělávací zařízení, od mateřských škol přes všechny další typy škol až po universitu, od vzdělávání dospělých až po vzdělávací a přeškolovací zařízení nejrůznějších organizací, a na straně druhé všechna zařízení sloužící k šíření informací, tvorbě názorů a zábavě, tedy tisk, rozhlas a televize, v jistém smyslu i všechny instituce zábavné a zároveň naučné, jako jsou divadla, kina, musea, umělecké a literární spolky atd. Jako instituce výchovné a prostředkující „informace o smyslu života“ sem patří především církev, jako instituce politického informování a tvorby názoru politické strany.

K těmto institucím přistupují levicoví radikálové s prostým strategickým cílem „uchvátit moc“, tj. obsadit rozhodující vedoucí místa a orgány a většinově prosadit příslušnou praxi

prostřednictvím vlastních stoupenců, přívrženců a soupeřů. Šanci zmocnit se těchto institucí zvyšuje fakt, že vůči celkovému politicko-státnímu a hospodářsko-sociálnímu systému si všechny udržují jistou autonomii postavenou většinou na vymožených základních individuálních právech (svoboda bádání, svoboda výuky, svoboda názoru, svoboda víry atd.). Taková autonomie skýtá bohaté vyhlídky, že podobné revoluční osoby „odstraňující systém“ se těchto institucí zmocní, aniž by jim v tom mohl celkový politický a hospodářsko-sociální systém účinně zabránit, pokud by nezrušil právě základní hodnotu „autonomie“, pro zmíněné instituce v demokratickém pojetí zásadní. To je „kulturní revoluce“ západního ražení.

Tvůrci této strategie pochopili, že „tlumočit smysl“ se stalo rozhodujícím mocenským a stabilizačním prostředkem společnosti vysoké a komplexní civilizace, takže zde se nacházejí klíčové pozice pro revoluční změnu společnosti. Řečeno politicko-ekonomicky: „informace“ se stala rozhodujícím „výrobním prostředkem“ moderní společnosti a monopolizace tohoto výrobního prostředku představuje nejperspektivnější způsob, jak se politicko-mocensky prosadit. Tato revoluční strategie má pochopitelně historické kořeny; „revoluce ve výchově“ od Platóna přes Rousseaua a Karla Mannheima až k moderním pedagogům typu von Hentiga tu působí právě tak jako užívání informace coby politické zbraně u lorda Beaverbrooka či Josepha Goebbelse. Současní levicoví radikálové však se svou strategií poprvé překonávají ryze akademické požadavky této „revoluce ve výchově“ a pouze podpůrnou roli informační politiky v rámci předem daných mocenských nároků, a ve vítězné zteči pozice „tlumočníka smyslu“ spatřují rozhodující cíl revolučního boje.

Přitom se využívá různých, dříve podružných stránek činnosti spojené s „tlumočením smyslu“: Tou nejdůležitější je možnost „smysl“ vytvářet a tlumočit, to jest vytvářet a tlumočit informace, normy, ideály, postoje, údajné výsledky bádání, zprávy atd. bez sebemenší kontroly ze strany příjemce a jeho skutečné zkušenosti; právě fakt, že v komplexních společnostech s vysokou dělbou práce se skutečnost, o níž si může jedinec udělat přehled na základě osobní zkušenosti, a opatření, jejichž důsledky může realisticky odhadnout, scvrkávají na minimální část světa, s níž ho na druhé straně pojí rozsáhlé a většinou neproniknutelné vazby osobní závislosti, vytváří onu obrovskou a nevyhnutelnou potřebu informace. Právě proto, že moderní člověk poznává „svět“ prostřednictvím papíru, zvuku a obrazu, dostávají se „tlumočníci“ vládnoucí papírem, zvukem a obrazem v naší společnosti do role vládnoucí třídy.

Další strategickou šanci skýtá možnost tlumočit ideály či normativní představy, protože ty už beztak mají – a aby mohly plnit svou úlohu morálního ukazatele, i mít musejí – duchovní odstup od pouhého reálného jednání. Nejúčinnějším prvkem této strategie je vytvářet základní etické názory, oproštěné od realizace a kontroly vlastních následků. Politická taktika s mocenskými cíli založená na systematickém potírání skutečnosti prostřednictvím morálky představuje dosud jen zřídkakdy tak systematicky zakoušenou zvrácenost lidského úsilí o dokonalost. Politicky tak rozdílně založení autoři, jako jsou Arnold Gehlen a Gerhard Szczesny, nedávno důkladně vyložili, jak se základní intelektuální a etické hodnoty osvícenství, humanity a emancipace coby „takzvané statky“ přetvářejí v nástroj vlády a teroru (aniž by přitom ovšem kdokoli postřehl chladnou a realistickou strategii). „Teror ctnosti“, který poprvé diagnostikoval Hegel u Robespiera, se stal zásadou profesionalizované politicko-revoluční

strategie, jež si tak může do svých služeb jako své pomocníky a soupevníky postavit všechny učitele morálky. Nejúspěšněji ji lze přirozeně uplatnit na institucích, jejichž úkolem je formovat smysl a morálku a jejichž členové pochopitelně statky, jež sami vytvářejí, berou obzvlášť vážně a zvlášť na nich závisí. Když se těmto osobám navleče na krk oprátka jejich vlastních morálních názorů, nebude v těchto institucích funkce rozeznatelná od revoluce, to jest zůstane trvale pochybné, zda poněkud nepraktický, ideologický normativní nárok má za cíl zdokonalit lidské chování, anebo skrytě směřuje prostřednictvím přemrštěné normativnosti k převzetí moci. Pro strategy mocenského boje zůstane morálně-ideologické přesvědčení vždy jen taktickou základnou, takže i kritika zaměřená na ideologičnost „takzvaného dobra“, jakým jsou představy humanismu a emancipace, stihne vždy jen soupevníky a pravověrné pomocníky, ale nikoli jádro této revoluční strategie.

Z toho všeho by mělo vyplývat, proč hraje obsazení universit a vysokých pedagogických škol v této strategii klíčovou roli: pro toho, kdo ovládne tyto instituce, jejichž autonomie je nejvíc zaručena a o jejichž monopolu nejvyššího „tlumočnicka smyslu“ nelze pochybovat, je otázka, kdy se chopí moci ve všech důležitých výchovných zařízeních, v církvích jakož i v organizacích prostředkujících informace a zábavu a obsazených rovněž převážně „vysokoškoláky“, jen otázkou času; a to ostatně času vůbec ne dlouhého, protože tento profesní sektor se v naší společnosti rozrostl do značných rozměrů. Tyto instituce pro socializaci (výchovu a vzdělávání) a komunikaci ostatně poměrně přesně vymezují oblast takzvané „mimoparlamentní akce“, tedy cílovou oblast takzvané mimoparlamentní opozice (Aussenparlamentarische Opposition, APO), jejíž záporný vztah k stranickému parlamentarismu je jen polemickou zástěrkou precizního a soustředěného útoku na tyto skupiny institucí.

Uvedená proměna morálních nároků, které na sebe kladou druzí, v mocenské prostředky a zbraně revoluční strategie se s obrovským úspěchem zaměřuje na politické a názorové liberály. Tato „myslící menšina“ takřka nutně napomáhá revoluci, jež se tváří jako moralisticko-názorová, protože si v agresivních revolučních kruzích nemůže udržet svou silnou stránku – toleranci k jiným hodnotovým názorům, svou umírněnost, soudnou kompromisnost jakož i prozíravou oporu ve vlastní zkušenosti, jež jsou základem stability a funkčnosti demokratických systémů a na nichž závisí jejich rozvoj a blahobyt –, nýbrž je proti své vůli nucena hájit zásadní protiklady. V takových situacích radikální polarizace si všichni liberálové z podstaty odporují; vždycky pak mohou jen střílet do vlastní brány. Vyhrotit ideologickou polarizaci v liberálně-demokratickém řádu společnosti a státu tedy patří k nevyhnutelným cílům této revoluční strategie a jako názorný příklad tu může posloužit nejen Spolková republika Německo. Aby nedošlo k nedorozumění, měl bych zmínit, že pod pojmem „liberálové“ na západoněmecké scéně rozhodně nechápu jen představitele FDP, nýbrž i převážnou část staré SPD a stále větší skupiny CDU, především ovšem starší generaci oněch profesních skupin, jež od roku 1945 plní výchovné a informační úkoly.

Pokud jde o šance na úspěch, které má zmíněná revoluční strategie na tomto poli, je třeba bez velkého pesimismu konstatovat, že už dnes v podstatě vyhrála; skupina osob v těchto institucích, na niž tato strategie útočí, se už takřka bezvýhradně dostala do stavu defenzivy a rezignace; vítězství této strategie, dosud zastírané publicistickými střety, v příštím desetiletí

ještě zřetelněji zdůrazní generační posun.

Znejistit státní moc

Druhou skupinou institucí, na něž se tato revoluční strategie zaměřuje, jsou instituce zajišťující klasické úkoly moderního státu, tedy zahraniční politiku, obranu, soudnictví, vnitřní bezpečnost a správu. Typické pro uvedenou strategii je, že na rozdíl od všech předchozích revolučních hnutí rozhodně nepokládá za nutné na tyto „klasické“ státní orgány přímo útočit, nýbrž převzetí moci na odpovídajících pozicích pokládá za druhořadé, protože tyto mocenské pozice jí, až zvítězí, beztak spadnou do klína. Zde se uplatňuje názor, že stabilita a bezpečnost moderních společenských systémů rozhodně nezávisí především na státních silách, jež reprezentují „povšechně“ ono „obecné blaho“ týkající se stejnou měrou všech občanů, nýbrž na kooperaci velkých organizací partikulárních, skupinových zájmů v naší společnosti – poznatek, jenž tradiční akademické nauce o státu v podstatě (snad až na pár výjimek) zůstal skryt. Cílem zmíněné strategie tedy rozhodně není tyto státní funkce bezprostředně převzít, nýbrž znejistit je prostředky, které nabízí difamace. Je třeba oslabit obranyschopnost klasických státních orgánů proti revoluci, která se chce prosadit společenskými, to jest nestátními prostředky přehnaně zdůrazňujícími partikulární zájmy. Musí se zpochybnit samotný „stát“, je nutno ho proměnit v loutku partikulárních a ideologických nároků.

Nejosvědčenějším prostředkem, jak toho dosáhnout, je přemrštěně uplatňovat individuální základní práva a svobody, jež se už jednou proti vrchnostenské a státní moci prosadily. Individuální právo na obranu a svobodu se „přetváří“ v nástroj útoku proti legitimním úlohám samotného státu. Je pochopitelné, že soudnictví, zejména ústavní a správní, ale i policie a správa, vázané povinností chránit jedince proti zneužívání státní moci, této strategické změně svých politických úloh nedorostly, nýbrž se mnohdy nutně stávají nedobrovolnými pomocníky revoluční strategie.

Aby tato strategie, která k útoku proti legitimním úkolům státu a jeho výkonným orgánům užívá základních individuálních práv a svobod, působila a aby se příliš neprojevovalo, že osobních práv zneužívá jako skupinových mocenských nástrojů revoluce, je opět třeba stát a jeho orgány, navzdory jejich velké demokratické legitimaci a jasné právní vazbě, postavit do role bezohledně vládnoucího vrchnostenského státu. Taková systematická difamace či poštvávání státní orgány nutí úzkostlivě formálně dodržovat práva a svobody jedince, ačkoli jim je jasné, že se tím má jen ochromit jejich schopnost plnit legitimní úkoly. Státní orgány, takto znejistěné ve své legitimní funkci, se pak buď uchylují k legálně korektnímu „principu krytých zad“; to znamená, že místo aby efektivně plnily své státní úkoly, sice vydávají legální nařízení a rozhodnutí, ale prosazovat je v sociální skutečnosti je děsí právě tak jako konflikty z toho plynoucí, a tak prakticky ponechávají příslušné nižší výkonné orgány s jejich povinnostmi na holičkách („hodná“ policie, vojsko, soudy, správa atd.), anebo jsou nuceny k opatřením, která sice zasahují revoluční jádro této strategie, ale co do legality jsou sporná. Difamujícímu pokřikování o „vrchnostenském státu“ tak skýtají zdánlivě oprávněný důvod. Západoněmecký diplomat v Portugalsku, rotmistr spolkové armády, policejní prezident, rada správního soudu, rektor university či gymnasiální ředitel už nemohou jednoznačně plnit své

povinnosti pod záštitou příslušné „politiky“ svých politických představených. Nejistoty, jež tato revoluční strategie vyvolává, postupují „níže“, znejistělá a difamovaná státní moc přesouvá potíže na nižší výkonné orgány, které je nemohou vyřešit. Takový stav již svědčí o rozsáhlém vítězství uvedené strategie i v této institucionální oblasti.

V této souvislosti poznámku k úloze násilí v této strategii: revoluce „klasického“ typu by se trestně-sankcionální sílu státu snažila zlomit až k „legitimnímu užití síly“ přímo revoluční protisílou. Takovou představu pokládá současná revoluční strategie právem za zastaralou; zformování subverzivní „rudé armády“, která by přímo násilně zaútočila proti státním orgánům, této radikální strategii odporuje a oslabuje možnost ji prosadit. V této strategii plní násilí jen dvě funkce: jako pečlivě dávkovaná a zdánlivě zanedbatelná hrozba, jež narušuje osobní bezpečnost jednotlivých protivníků (psychoteror), a jako omezené násilné právní přestupky, jež provokují státní a právní orgány k zdánlivě přemrštěným vrchnostenským a pořádkovým protipatřením. Smyslem je šmahem zpochybnit státní monopol na zákonné uplatňování moci a nátlaku proti jednotlivci, byť se takový člověk pohybuje „poněkud mimo zákon“; tato stránka státnosti se má zásadně difamovat a její orgány znejistit.

Příklady, kdy se základní individuální práva stávají difamačními a znejistujícími zbraněmi, je příliš na to, abychom je mohli vyjmenovat, proto jen stručné odkazy: Difamuje a znejistuje se vojenská obranná síla přehnaným uplatňováním práva odmítat vojenskou službu z důvodů svědomí, přičemž se toto „svědomí“ dnes plánovitě organizuje a základní svoboda – původně míněná pro případy nekompromisní náboženské víry – se rozšiřuje na pouhé politické přesvědčení. Systematicky se difamuje a znejistuje policie („fízlové“), jejíž moc potírat kriminalitu se podřizuje měřítkům „dodržení osobních práv“ zločinců, která se z „pedagogických důvodů“ naštěstí stejně přísně neuplatňují u akademické mládeže. Pro stejně systematickou difamaci soudnictví uvnitř i vně soudní síně je typické, jak politicky radikálně angažovaní mladší sociologové přetvářejí nezbytné zkoumání společenské vázanosti a sociálních úkolů soudnictví v plánovitou difamační sociologii právníků („ochránci práva a pořádku“). Sousloví „Law and Order“ se stalo intelektuálním difamačním stigmatem, jako by ti, kdo důsledně hájí právní stát, splývali s oním představitelem vrchnostenského státu, který prohlásí „klid za první občanskou povinnost“ (stálo by za to jednou sledovat, jak zlovolně tohoto sousloví užívá publicistika třeba v rozhovorech a článcích proti sociálním demokratům typu hamburského starosty Weichmanna či proti Helmutu Schmidovi – „Law and Order – Schmidt“ ve časopisu Spiegel č. 47/1971). Konečně se přemrštěně uplatňuje právo na demonstraci, základní individuální právo, jež už je v moderním informačním a veřejném systému beztak sporné; protože veřejnému projevu názorů lidu či menšin určenému legitimním adresátům (zákonodárcům, vládám) dnes demonstrace slouží už jen ve velmi zřídka případech, mnohem spíš jsou určeny televizi a tisku, čili pouze zásobují jiná veřejná média zpravodajskými podněty, a to jen s tím, že se veřejnosti patrně dostane emocionální informace zproštěné argumentů. Svoboda demonstrace tedy dnes jako „základní právo“ emocionalizuje veřejnost, čímž odstraňuje racionální politiku. Sledujeme-li, jak demonstrace proti perskému šáhovi, nepřetržitá demonstrace proti vietnamské politice Spojených států a další podobné akce vysoce zatížily či ovlivnily zahraniční politiku našeho státu oproti jeho zahraničněpolitickým zájmům, pak zvažme účinky revoluční strategie i v této klasické oblasti státní suverenity.

Touto strategií se s paradoxně vyměněnými stranami opakuje intelektuální degradace státního řádu, která přinesla konec už Výmarské republiky: Zatímco se k tehdejšímu státnímu zřízení hlásila jen menšina progresivních intelektuálů a konzervativní vzdělané vrstvy naopak toužily po jeho pádu či ho nanejvýš akceptovaly, je dnes velká většina profesionálně činných intelektuálů pro „odstranění systému“ a prakticky tedy pro revoluci proti zřízení tohoto státu, zatímco skupina inteligence kaceřovaná coby konzervativní a coby „establishment“ (např. „vysokoškolští profesori“) bez politického a duchovního kontaktu s legitimnímu obhájci ústavy, ministry spolkové a zemských vlád, se marně snaží základy této státnosti hájit. „Konec duchovní sebezrepresentace státu“ (Forsthoff), totiž liberálního občanského právního státu, jež ustavili muži typu Steinova a Humboldtova formátu, dokládají historicky kuriózním způsobem ministři kultury Friedeburgova a Oertzenova ražení. Strategie usilující „odstranit systém“, to jest politicky nepochybně odstranit ústavu, si k ruce zajisté může vzít většinu profesionálně činných intelektuálů Spolkové republiky.

Přemrštěné sociální nároky

Poslední skupina institucí, na niž se strategie usilující „odstranit systém“ zaměřuje, tvoří oblast pro stabilitu a fungování společnosti nejdůležitější, tedy hospodářství, sociální zabezpečení a infrastrukturu. Patří sem podniky, odbory a profesní svazy, sociálněpolitická zařízení, obce a – jako řídicí politická instance všech těchto institucí – politické strany, a to zejména ve svých „základnách“. Na tomto poli revoluční strategie rozhodně nehodlá převzít funkce a práci příslušných institucí jako v kulturním sektoru, či narušit a ochromit jejich funkci jako u institucí plnících základní státní úkoly, nýbrž chce zcela zachovat jejich chod, práci druhých, již však hodlá ovládnout revolučními skupinami „odstraňujícími systém“. Řečeno jejich vlastním slovníkem: Strategickým cílem je mocensky vykořisťovat práci jiných. „Práce“ v tomto případě znamená výrobní činnost dělnictva, manažerů a podnikatelů, daňové a jiné příspěvky širokého obyvatelstva, služby obcí, sociálních zařízení a tak dále.

Že by se z těchto jasných zájmů dalo v naší společnosti organizované na základě skupinových zájmů mocensky ještě těžít, se zdá poměrně nepravděpodobné. A přece existuje ověřený strategický prostředek, jak toho dosáhnout: přehánět sociální nároky bez ohledu na funkčnost a výkonnost tohoto institucionálního systému. Ve společnosti, kde požadavek sociální spravedlnosti patří k základním politickým hodnotám, mají přemrštěné sociální nároky především vždycky šanci vzbudit emocionální souhlas a naději širokých vrstev obyvatelstva, jež přece za realizaci a její systémově strukturální vedlejší účinky nenese zodpovědnost. Případů takových přemrštěných sociálních nároků existuje spousta: nulové tarify, šestatřicetihodinový pracovní týden s dvouměsíční dovolenou (zvláště „vzdělávací dovolenou“, jež by představitelům „kulturní revoluce“ zajistila profesní a zároveň politické šance v dosud netušené míře), přehnané daňové sazby pro „bohaté“ a hospodářství obecně (Steffens: „zkoušet meze zátěže“), nekontrolovaná velkorysost v oblasti financování profesního přeškolení, příspěvky na „sociální“ výstavbu bytů, přehnané mzdové nároky; o nekontrolovaných a přehnaných sociálních nárocích v oblasti „vzdělávání“ či dopravy ani nemluvě, protože nárok na kontrolu tady už naráží na ustálená tabu.

Aby se těmto přehnaným sociálním nárokům dodalo věrohodnosti, musí se spojovat s

difamací těch, kdo představují souvislost hospodářského výkonu a sociálně politických možností společenského systému. To se v první řadě týká podnikatelů ve svobodném tržním hospodářství (u nichž je třeba vzít v úvahu jejich skupinově sobecký zájem tlumit sociální nároky), stejně jako dosud z celkového hospodářského hlediska zodpovědné reakce odborů (jejichž principiální agresivita vůči „podnikatelskému hospodářství“ je podobně legitimní). Difamace se však už dávno zaměřuje i na sociálnědemokratické komunální politiky a politiky hospodářské i finanční, kteří chtějí „brát rozum do hrsti“. Návrat k ideologii „starého“ třídního boje v této strategii ani tak nepočítá s širokými vrstvami pracujících, kteří svou skutečnou situaci a zájmy mohou velmi dobře posoudit, nýbrž slouží především emocionální a duchovní integraci vlastních intelektuálních vůdců a souputníků a difamací navíc poskytuje zdánlivě vědecký slovník.

V této psychologické strategii přehnaných sociálních nároků se skrývá dvojí nebezpečí: Zaprvé se tak každý představitel „konkrétní utopie“, každý poněkud nepraktický humanista, který žádá „víc sociální spravedlnosti“, aniž by na sebe bral zodpovědnost za její realizaci, stává potenciálním pomocníkem oné revoluční strategie, jež i v tomto případě přetváří ideál systému ve zbraň k jeho odstranění. Za druhé tak lze každý oprávněný konflikt zájmů a jeho urovnání ve stávajícím sociálním a hospodářském systému okamžitě přenést do roviny střetu ohrožujícího právě samotný tento „systém“: v důsledku této „funkční změny“ legitimních sociálních konfliktů pak obhájci stávajícího hospodářského a sociálního systému pochopitelně, byť falešně nadmíru zdůrazňují harmonické a nekonfliktní sociální poměry, čímž se vydávají na opačně bludnou cestu. Abychom to ozřejmili aktuálním příkladem: ať jsou spory o tarifních platech jakkoli tvrdé, v rámci systému svobodné tržní ekonomiky v sobě samy obsahují sankce, totiž v důsledcích pro vývoj cen, růst hospodářství, zisky, investice, jistotu pracovních míst. Tyto důsledky diskreditují nerealistické sociální nároky prosazované jen z politických důvodů ke škodě vlastní klientely. Stanou-li se však prostředkem politického mocenského boje, pak jsou právě tyto krizové důsledky žádoucí či dokonce chtěné, protože otrásají stabilitou „systému“ a dokládají jeho údajnou nefunkčnost.

V plných revolučních souvislostech si však tuto psychologicko-ideologickou strategii přemrštěných sociálních nároků, jež se prohlašují za „reformy odstraňující systém“, uvědomíme, teprve všimneme-li si, že ji jako taktického prostředku s cílem převzít moc v uvedených institucích využívá především skupina osob, jež tuto strategii sama usilovně rozvíjí. Odpovídající strategická koncepce využívá s cílem uchopit moc demokratického kooperačního prostředku, který rovněž vyvinul systém: totiž prostředku spolurozhodování („spolurozhodování“ je v SRN ústavně zaručeným právem na podíl zaměstnanců při rozhodování o řízení podniků – pozn. red.). Jak ukázal E. Helmstädter (Frankfurter Allgemeine Zeitung 26. listopadu 1971), představuje pro tuto strategii „spolurozhodování náhradní řešení politické revoluce“ v oblasti hospodářství, a pokud jde o taktiku, jejímž cílem je uchvátit prostřednictvím spolurozhodování moc, pak tu prý tato revoluční skupina zcela neochvějně využívá zkušenosti z dob vlastních studií, kdy si „techniku spolurozhodování se všemi jejími triky“ důkladně osvojila. Jde tu především o to, aby si profesionální politická mocenská skupina uzurpovala emoce lidí bez politického názoru a lidí politicky neaktivních. Zodpovědným vedoucím politickým a hospodářským silám jen pomalu svítá, že je patrně čeká stejný osud jako universitní profesory. Ale totéž platí i pro vedoucí představitele odborů

a dělnictva: kdo by vlastně ještě pochyboval, že generaci dělnických vůdců vzešlých z dělnictva a těsně svázaných s jeho skutečným stavem, jeho mentalitou a zájmy, jako jsou Brenner či Bleicher v IG Metall, jako jsou Wehner či Leber v sociální demokracii, má nahradit skupina intelektuálů, jež se chopí moci a která na vedoucí politická místa proniká přímo z politologických a sociologických seminářů universit dobytých na základě spolurozhodování? Tady se nastoluje všeobecná sociální kuratela dělníků, jež se od patriarchalismu kapitalistických podnikatelů vůči dělníkům v devatenáctém století liší jen modernitou a rafinovaností prostředků, jakými se vede. (Dokonce i zpravodajství „kulturně zrevolucionizované“ televize z posledního stranického sjezdu SPD jasně ukázalo, že sociálně údajně nejoprávněnější nároky hájila skupina politiků projevem i tónem, argumentací a smýšlením jednoznačně akademických intelektuálů, které však rozhodně neformovaly zkušenosti dělnické existence a kteří nebyli s dělnictvem ani skutečně spjatí způsobem, jenž by nás opravňoval mluvit o legitimitě spolurozhodování).

Jedna z rozhodujících praktik či taktik, jejichž prostřednictvím se má pomocí „spolurozhodování“ dosáhnout moci, spočívá v tom, že se až do krajnosti k vlastnímu prospěchu využívá právních pravidel procesních a jednacích řádů, které se však okamžitě označí za „právní formalismus“ a mocenský prostředek establishmentu, směřují-li proti vlastním mocenským výhodám. Tuto strategii lze označit jako princip „procesní revoluce“; i zde tkví strategický trik v tom, že se mlčky opomene zásadní ochota ke kooperaci, jež tvoří základ všech procesních a jednacích řádů, a právní procesní povinnosti pak jednostranně svazují politického protivníka. Podobnou situaci nemůže důsledný představitel právního státu zvládnout. V tomto střídání systémových a nesystémových zbraní spočívá vlastní rafinovanost „dvojí strategie“, na níž se mladí socialisté výslovně shodli jako na principu svého boje. Znamená to například, že mladí socialisté se na jedné straně v rámci stranické základny a základních politických i hospodářských institucí zcela systémově prosazují prostřednictvím „spolurozhodování“, na straně druhé však jako mimoparlamentní a kulturněrevoluční opozice stejné instituce revolučně potírají. Rozhořčovat se nemá smysl, protože „rozhořčení není politická kategorie“ (Bismarck).

Modly systému

Popsaná strategie „odstranění systému“ představuje v mnoha ohledech již úspěšný pokus generačně vymezené skupiny intelektuálů zaujmout mocenské pozice v naší společnosti, spojený s cílem vytvořit pro novou vládnoucí třídu systém sociální kurately pracujících. Ideologické prvky této strategie, ať už je přívrženci a protivníci tohoto vývoje předkládají sebeodůševněleji, pokládám za povrchní proměnné, za nimiž se už dávno skrývá jádro cílevědomé, realistické a machiavellistické politické strategie, jak uchvátit moc. Protože se řídí zásadou měnit nosné hodnoty „systému“ ve zbraně proti němu samému, zmohou obranné mechanismy tohoto systému – jak idealisticky-hodnotové, tak institucionální (například ústavní soudy) – pramálo, protože tito stratégové jednají „legálně“, byť jejich legalita odpovídá legalitě Hitlera předtím, než se dostal k moci.

Simone Weilová o naší době prohlásila: „Jejími modlami jsou ‘Já’ a sociálně.“ Opravdu: Protože základem našeho společenského systému je osobní svoboda a sociální spravedlnost,

stačí je jen zbožštit, aby se lidská skutečnost na nich postavená mohla jevit jako nehodnověrná. Za tím se pak otevírá široké pole nové kněžské hierarchii.

Tento článek otiskl 10. prosince 1971 list Frankfurter Allgemeine Zeitung. Ačkoli velmi silně souvisel s politickou situací ve Spolkové republice Německo a o této časové vázanosti jeho argumentace nepřehlédnutelně svědčí aktuální příklady, citáty a soudy, měl velký a dlouhodobý účinek. Otiskly ho četné německé i zahraniční noviny a časopisy, jako např. Neue Zürcher Zeitung, dále byl přeložen do angličtiny, francouzštiny a do skandinávských jazyků; anglické znění, vydané v říjnu 1972 v časopise „Minerva“, přeložil osobně můj kolega Edward Shils tak zasvěceně, že bych mu zde rád poděkoval za nové poznatky, které jsem z jeho převodu sám načerpal. K dnešnímu datu vyšel tento článek, pokud vím, ve více než půl druhém milionu exemplářů; takový dopad, zejména za hranicemi Spolkové republiky, zdá se mi, dokládá, že jsem se analýzou revoluční strategie radikální levice rozhodně nedotkl pouze jevu západoněmeckého, nýbrž že jsem odhalil, že liberální a demokratické společenské řády západního typu ohrožuje moderní strategie revoluce, nespjatá s detaily a zvláštní situací ve Spolkové republice. Obecně politické a sociální důsledky plynoucí z tohoto poznání dodnes rozhodně nikdo nevyvodil.

Helmut Schelsky, *Jak odstranit systém: strategie dlouhého pochodu institucemi* [z německého originálu „Die Strategie der Systemüberwindung: Der lange Marsch durch die Institutionen“ přeložila Veronika Dudková], Praha : Občanský institut, 2006. 15 s. ISBN 80-86972-05-4 (brož.). Vyšlo jako bulletin Občanského institutu č. 178.